

Geliş Tarihi:

09.03.2025

Kabul Tarihi:

12.05.2025

Yayınlanma Tarihi:

27.06.2025

Kaynakça Gösterimi: Nargül, S. (2025). Dünya toplumunun yapısal fenomeni: Düzensiz göç. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(52), 1-25, doi: 10.46928/iticusbe.1654250

DÜNYA TOPLUMUNUN YAPISAL FENOMENİ: DÜZENSİZ GÖÇ

Teorik

Semih Nargül 

Sorumlu Yazar

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

semihnargul@yyu.edu.tr

Semih Nargül, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü araştırma görevlisidir. Doktorasını ortak denetimli tez kapsamında Sorbonne Üniversitesi ve Van Yüzüncü Yıl Üniversitesinde yürütmektedir. Düzensiz göç, diaspora, ulus-ötesi kimlikler ve siyasi coğrafya alanlarında araştırmalar yürütmektedir.

Dünya Toplumunun Yapısal Fenomeni: Düzensiz Göç

Semih Nargül

semihnargul@yyu.edu.tr

Özet

Düzensiz göç, küreselleşme ile hız kazanan uluslararası göç hareketlerinin en tartışmalı boyutlarından birini oluşturmaktadır. Devletlerin vatandaş-yabancı ayırımına dayalı sınır politikaları, bireylerin daha iyi yaşam koşullarına ulaşma çabasıyla çelişmekte ve bu durum düzensiz göç olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Ulus-devletlerin sınır güvenliği ve egemenlik anlayışı ile ekonomik ve toplumsal işlev sistemlerinin kapsayıcı yapısı arasındaki çelişki, düzensiz göçü modern dünya toplumunun kaçınılmaz bir fenomeni haline getirmektedir. Düzensiz göç, bu iki farklı ve zıt mantığın etkileşime girdiği bir senaryoda ortaya çıkmaktadır. Bu paradoks çerçevesinde sosyal yapılar insanların dünya çapında daha fazla hareketliliğini zorlarken, siyasi güçler bunları düzenlemeye ya da durdurmaya çalışmaktadır. İlki tarafından yaratılan akışlar ile ikincisi tarafından kabul edilen ve meşrulaştırılanlar arasındaki uyumsuzluk, sürekli sayıda göçmenin düzensiz bir şekilde harekete katıldığını, ikamet ettiğini ve çalıştığını belirlemektedir. Bu çalışma, düzensiz göçün ortaya çıkış koşullarını, tarihsel gelişimini ve devlet-göçmen ilişkileri bağlamında kazandığı sosyolojik boyutları ele almayı amaçlamaktadır. Çalışmada, düzensiz göç yalnızca bir yasallık sorunu olarak değil, farklı toplumsal sistemlerin etkileşimi sonucunda şekillenen dinamik bir olgu olarak ele alınmaktadır. Devletlerin sınır politikaları ve göç yönetimi yaklaşımlarının, küresel ekonomi, hukuk, eğitim ve sosyal sistemlerle nasıl bir etkileşim içerisinde olduğu analiz edilmektedir. Çalışma, göçmenlerin sosyal hareketliliğe erişim stratejileri ile devletlerin bu hareketliliği sınırlama çabaları arasındaki gerilimi gözler önüne sermektedir. Düzensiz göçün yalnızca güvenlik ve yasa ihlali perspektifiyle ele alınmasının yetersiz olduğu, bunun yerine olgunun toplumsal farklılaşma süreçleri, uluslararası politikalar ve bireysel stratejiler bağlamında çok boyutlu bir şekilde incelenmesi ve ampirik çalışmaların artırılması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, hareketlilik, düzensiz göç, ulus-devlet, toplumsal sistemler.

JEL Kodu: F22

A Structural Phenomenon of World Society: Irregular Migration

Abstract

Irregular migration constitutes one of the most debated dimensions of international migration movements, which have accelerated with globalization. State border policies, based on the distinction between citizens and non-citizens, contradict individuals' efforts to achieve better living conditions, thereby giving rise to the phenomenon of irregular migration. The contradiction between nation-states' approaches to border security and sovereignty and the inclusive nature of economic and social function systems renders irregular migration an inevitable phenomenon in the modern world society. Irregular migration emerges within a scenario where these two opposing logics interact. Within this paradox, while social structures push individuals toward increased global mobility, political powers attempt to regulate or restrict such movements. The mismatch between the flows generated by the former and those accepted and legitimized by the latter determines that a constant number of migrants engage in irregular mobility, residence, and employment. This study aims to examine the conditions under which irregular migration emerges, its historical evolution, and its sociological dimensions within the context of state-migrant relations. Rather than merely viewing irregular migration as a legal issue, this study conceptualizes it as a dynamic phenomenon shaped by the interaction of various social systems. It analyzes how state border policies and migration governance approaches interact with global economic, legal, educational, and social systems. The study highlights the tension between migrants' strategies for achieving social mobility and states' efforts to restrict such mobility. It concludes that understanding irregular migration solely from a security or legal violation perspective is insufficient; instead, it must be examined through a multidimensional framework encompassing social differentiation processes, international policies, and individual strategies. Moreover, it underscores the need for further empirical research on this complex phenomenon.

Keywords: Globalization, mobility, irregular migration, nation-state, social systems.

JEL Code: F22

Giriş

İnsanların devlet sınırlarını aşması olarak ifade edilen uluslararası göç, modern toplum anlayışında yapısal, kaçınılmaz ve beklenen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Castles, 2010; Bommes, 2012a). Olguyu açıklayabilmek için iki unsuru bir arada düşünmek gerekmektedir. Bir taraftan, toplumsal farklılaşmanın merkezi bir türü olarak işlevsel ayrışmanın (Luhmann, 2012; 2013) yükselişe geçmesi, iletişimin küreselleşmesini ve tek tip bir dünya modelinin gelişimini engellemiştir. Bu durum, bireyler üzerinde farklı sosyal sistemler (ekonomi, eğitim, aile, din vb.) tarafından sunulan fırsatları takip etmeleri yönünde artan bir baskı oluşturmuştur. Diğer taraftan, siyasi sistemin benimsediği bölgesel kümeler ayrılma ve devletlerin siyasi örgütlenmenin ana aktörü olarak yükselişi, toplumsal fırsatların her bir bölgeyi bölen kapalı sınırlar içine hapsedilmesiyle neticelenmiştir (Hollfield, 1998; Bommes & Sciortino, 2011a, s. 214).

Her iki unsur, bireylerin fırsatlara erişebilmek için siyasi sınırları aşma gerekliliğini dayatmıştır. Bu bağlamda, modern toplumun sunduğu kendine has dokusu yapısal bir çelişkiyi ortaya koymaktadır. İşlev sistemleri her şeyi kapsayıcı olarak değerlendirerek bireylerin dünya çapında hareketliliğini teşvik ederken; siyasi sistemin karakteri, yani devletlerin bölgesel sınırları ve münhasır üyelikleri bu hareketliliği kısıtlamaktadır. Bu anlamda Bommes'un (2012a, s. 27) belirttiği gibi uluslararası göç, dünya toplumunun kaçınılmaz bir olgusu şeklinde görünse de varlığı sorunlu kabul edilmektedir:

... göç, bir yandan kapsayıcılık fırsatlarından yararlanma girişimi olarak görülebilir. Ekonomi, hukuk, eğitim, sağlık ve modern örgütler açısından göç, bireylerin kendilerine sunulan içerme biçimlerine uyum sağlamak için gerçekleştirmeleri beklenen bir şeydir. Dolayısıyla göç, modern toplumda normal karşılanmakta, sosyal olarak beklenen hareketliliğin bir parçası biçiminde kabul edilmektedir. Bu hareketlilik, örneğin işgücü piyasalarının kurumsallaşmasıyla birlikte tarihsel olarak yaşanmıştır. Devletlerin toprakları içindeki iç göçlerin durumu bunu açıkça ortaya koymaktadır. Bunlar, toplumsal ilgiyi pek harekete geçirmeyen normal olayların bir parçasıdır. Ancak, özellikle tam anlamıyla gelişmiş refah devletlerinde, kendi siyasi sınırlarını aşarak gelen göçler söz konusu olduğunda, açıkça olanaksız ve bir sorun olarak değerlendirilmektedir.

Bu yaklaşım, siyasi sistemi tekelinde bulunduran kurum olarak devletin kendine has özelliklerinin sorgulanmasına yol açmaktadır. Devletler, diğer tüm örgütlenmeler gibi kendi işlevini yerine getirmek amacıyla vatandaş olan ve olmayan ayrımını önemli bir strateji olarak kullanmaktadır. Modern devlet tarafından geliştirilen ve özel siyasi üyelik türü şeklinde tanımlanan ulusal vatandaşlık kavramı, tek bir ulusu belirli bir toprak parçası üzerinde siyasi egemenliğe sahip bir yapı ile etkisi altına alabildiği mekanizma çerçevesinde ortaya çıkmıştır (Halfmann, 2000; Isın & Turner, 2002, s. 2). Doğal olmayan bu ilişkinin inşası ve sürdürülebilir kılınması, bütün devletlerin yoğun çabasını gerektirmiş, moderniteyi karakterize eden birçok savaş ve çatışmanın kaynağında yatan neden olmuştur. Parçalanmış ve farklılaşmış halklar arasında ulus duygusunun yaratılmasında tarihçiler, siyasetçiler, askerler, bilim insanları, sanatçılar ve iş insanları önemli rol oynamıştır (Smith, 1986; Anderson, 2006; Hobsbawm, 2012). Bütün zorluklarına rağmen, ulus yaratma girişimi “her bireyin tek bir devlete dâhil edilmesini öngören tikel bir evrenselciliğe” (Bommes, 2012a, s. 27) dönüşmüştür.

Yaşanan bu sürecin diğer boyutunda ise “ulusal” olanın doğal karşılığı olarak “yabancı” figürünün yaratılmasıdır. İlki, devletin sunduğu hizmetlere erişim ve topraklarında serbestçe hareket etme hakkına sahipken; ikincisi, tüm avantajlardan mahrum bırakılmış ve geçerli bir izni olmaksızın ulusal sınırlara girişi yasaklanmıştır. Kategorilendirmeye ilişkin bu yapılandırmalar sebebiyle devletler eşitsizlik eşiklerine dönüşmüştür. Sınırları içerisinde mevcut olan imkanlar ve fırsatlar yalnızca devletlerin kendi vatandaşları için erişilebilir hale gelmiştir (Bommes & Geddes, 2000). Ülkeler refah seviyelerini yükselttikçe ve vatandaşlarına sundukları hizmetleri ve fırsatları artırdıkça sınırlar yabancılar için daha görünür olmaya başlamıştır. Ancak, günümüzde işlevsel olarak farklılaşmış sosyal sistemlerin her şeyi kapsayan karakteri, hareketsiz ve belirli sınırların içine hapsedilmiş nüfus fikrini ciddi biçimde sorgulamaktadır. Dünya toplumunun gelişmesi sonucunda bireyler, devletler tarafından uygulanan düzenlemeleri aşarak sınırların ötesindeki fırsatları takip etmeye daha fazla ilgi göstermektedir. Bu anlamda göç, bireylerin sosyal içermeye ulaşmak için gösterdikleri bir çaba, mekânsal hareketlilik yoluyla sosyal hareketliliğe ulaşmanın bir aracı olarak yorumlanabilmektedir (Bommes & Sciortino, 2011b). Göçmenler ve devletler arasındaki yapısal çelişki yaşanan hareketliliklere bağlı olarak belirginleşmektedir. Bir yandan, göçmenler ulus-ötesi sınırları aşan hareketlilik yoluyla çeşitli sosyal sistemlere

dahil olmaya, bunlarla birlikte çeşitli kaynaklara erişmeye çalışmaktadır. Diğer yandan ise, devletler vatandaşı olan ve olmayanlar arasındaki ayrımı ön planda tutarak işleyişlerinin temel mekanizmasını sürdürmek için uğraşmaktadır.

Bu çalışmada, uluslararası hareketlilik içerisinde belirgin bir şekilde ön plana çıkan düzensiz göç olgusunun, dünya toplumunda tuttuğu yeri, tarihsel yönüyle izlediği seyri, devlet, göçmen ve toplum bazında farklılaşan sosyolojik boyutları ele alınmaktadır. Yalnızca bir teori ile açıklanmayacak kadar karmaşık ve çok boyutlu bir mesele olan düzensiz göçün daha anlaşılabilir kılınması için olguya yönelik analitik bir çerçeve sunulmaktadır.

Dünya Toplumunda Düzensiz Göç

Göçle ilgili olarak, devletler vatandaş olan/olmayan ayrımını araçsallaştırarak yabancıların gelişini, ikametini veya hizmetlere erişimini kontrol etmek ve sınırlamak için politikalar uygularken; aynı zamanda ekonominin, hukukun ve toplumun işleyişini de göz önünde bulundurmaktadır. Bu doğrultuda, bir ekonomik sektör iç pazar tarafından karşılanamayan vasıfsız emek gücüne ihtiyaç duyduğunda siyasi sistem ilkelerini değiştirebilmekte ve göçmenleri kabul etmeye karar verebilmektedir. Dolayısıyla, göçmenler ve devletler arasındaki ilişki, açık bir karşıtlık fikrinden çok daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Her devlet, kendine özgü siyasi özellikleri, kurumsal altyapısı ve kamuoyu temelinde göçe yönelik tarihsel dinamikleri bağlamında özel bir yaklaşım geliştirebilmektedir. Göçmenleri etiketleme ve kategorize etme, yasallaştırılmalarından sınır dışı etmeye kadar uzanan çeşitli politikalar bu çerçevede anlaşılabilir (Coninck, 2019, Schuster, 2023). Devletler, göçmenlerin mekânsal hareketliliği ile sosyal hareketliliklerine ulaşabilecekleri fırsatları sunmanın yanında, onlara yönelik diğer sistem taleplerini karşılamaya da aracılık edebilmektedir.

Uluslararası göçlere yönelik benimsenen yaklaşımlar, devletlerin kendi toplumlarına nüfuz etme isteklerinin ya da kapasitelerinin ne düzeyde olduğuyla ilintilidir. Ulus-devletler kendi topraklarına erişimi ve egemenlik sağladığı topraklarda ikameti kontrol etme hakkından feragat etmemektedir. Elinde bulundurduğu haklar çerçevesinde devletler, geniş kapsamlı ve etkili sosyal nüfuz politikası uygulayabileceği gibi daha hafif ve sınırlı yaklaşımları da işlevsel hale getirebilmektedir (Bommes, 2012b, s. 166). Modern refah devletinin gelişimi bu bağlamda oldukça önemlidir (Halfmann, 2000;

Sciortino, 2004a). Hakların siyasi, sosyal ve medeni unsurlar ekseninde yaşadığı dönüşüme bağlı olarak vatandaşlara sunulan hizmetlerin artması ve devletin toplum içindeki etkisinin sürekli olarak genişlemesi söz konusudur. Devletlerin eğitim, sağlık, emeklilik, işsizlik desteği gibi sosyal alanlara giderek daha fazla müdahale etmesi ve karmaşık maliyetli hizmetler sunması, vatandaş olan/olmayan ayrımının bu yeni müdahale alanlarına da genişletilmesini zorunlu kılmıştır. Bu durum göçmenler ve devletler arasındaki ilişkiyi daha da çetrefil hale getirmektedir. “Refah devleti göçmenleri çeker” tezini ileri süren refah mknatısı ile göçmenlerin refaha katkı da mı bulunduğu yoksa refahtan mı faydalandığı sorusunu gündeme getiren refah bağımlılığı kavramları (Sciortino, 2004a) tartışma zeminini çeşitlendirmektedir. Farklı düşüncelerin ortaya çıktığı refah yapıları ve göç süreçleri arasındaki ilişkiyi analiz edebilmenin temel yolu, refah yapılarının hane halkları, devlet ve ekonomi arasındaki yapısal ilişkiler denkleminde bütünleşik bir görünüm sergilediği gerçeğini kabul etmektir (Esping-Andersen, 1996).

Devletlerin müdahalesinin diğer sosyal sistemlerin işleyişini ne ölçüde ve ne şekilde değiştirdiği, vatandaş olan/olmayan ayrımının diğer sosyal alanlara nasıl yansıdığı göç olgusunu derinden etkileyebilmektedir. Koşullara ve sektörlere bağlı olarak, göçü teşvik etme ya da caydırma, yalnızca belirli kategoriye girenleri tercih etme, göçmenlerin topluma dahil edilmesi için daha iyi veya daha kötü şartlar oluşturma gibi politikalar tercih edilebilmektedir. Devletlerin göç olgusu ile kurduğu ilişkinin karmaşıklığını ortaya koyabilmek için üç konuyu göz önünde bulundurmak önemlidir. İlk olarak, devletlerin iç yapıları oldukça farklılaşmıştır ve geniş bir görünüm sergileyen bu mekanizmanın her bir bölümü göç konusunda başka vizyon geliştirebilir. Böyle bir durumda tekdüze, tutarlı ve aynı yönde kararların istisna; çatışmacı, çeşitlendirilmiş ve çok düzeyli kararların ise kural olduğu ifade edilebilir. İkinci olarak, devletlerin göç konusundaki görüşleri parçalı ve çatışmalı olabildiği gibi, çevrenin görüşleri de benzer özellikler taşıyabilmektedir. Çeşitli sosyal sistemlerin göç olgusuna yönelik çıkarları farklılaştığı için devletler birbiriyle uzlaşamayan çok sayıda taleple karşı karşıya kalabilmektedir (Boswell, 2007). Üçüncü olarak ise, modern devlet anlayışında, bu yönetim aygıtı siyasi sistemi kullanarak toplumu düzenleyen ve sosyal süreçleri kontrol edip yönlendirme kapasitesine sahip baskın bir aktör olarak sunulmaktadır. Ancak, göçle ilgili olarak en gelişmiş ve kararlı olan devletler bile nüfus

hareketlerini mükemmel bir şekilde yönetememektedir (Cvajner & Sciortino, 2010, s. 394).

Bütün sosyal sistemlerin küresel ve her şeyi kapsayan işlevsel özellikleriyle hemhal olan dünya toplumu ile siyasi sistemin bölgesel olarak sınırlı, dışlayıcı, kategorilere ayrılmış yönleri arasındaki yapısal çelişkiyi en iyi vurgulayan olgu düzensiz göçtür (Cvajner & Sciortino, 2010; Koser, 2010; Bommes & Sciortino, 2011a; Bommes, 2012a, 2012b). Düzensiz göçün ortaya çıkışı, çağdaş toplumun yapısına gömülü mantıksal bir sonuç olarak düşünülmelidir. Çağdaş göç sisteminin temelinde, gelişmiş bölgelere yönelik yüksek talep ile bu bölgelere yasal yollardan girebilmek için sunulan sınırlı fırsatlar arasındaki yapısal uyumsuzluk yer almaktadır. Bu bağlamda, göçmenler iki çelişkili yapı ile karşı karşıya kalmaktadır. Bir taraftan, ulusal/yabancı ayrımını gözetmeyen ekonomi, ticaret, finans, eğitim gibi çeşitli sektörlere ilişkin yapılar onları cazibeden fırsatlar sunmaktadır. Öte yandan, siyasi sistem ve onun ana aygıtı olan devletler, girişlerine izin vermek için vatandaşlık talep ederek ya da kısıtlayıcı prosedürler uygulayarak hareketlerini caydırmaya çalışmaktadır. “Gel/Gelme” şeklindeki bu paradoksal çağrıyla karşı karşıya kalan göçmenlerin kararı, hareketlerinin artı ve eksi yönlerinin karmaşık bir muhasebesidir. Devletler tarafından ortaya konan siyasi ve güvenlik temelli sınırlamaların önemi yadsınamasa da göçmenler için fırsatlar yeterince büyükse ve hareketlerini düzenli şekilde gerçekleştirecek imkanlar mevcut değilse, düzensiz göç seçeneği geçerli ve kaçınılmaz bir alternatif haline gelmektedir.

Düzensiz göçün belirli bir sosyal olgu olarak incelenmesi 70’li yıllarda ABD’de başlamıştır. O dönemlerden itibaren, akademik ilgi sürekli olarak artmış, önce Avrupa’ya, son yıllarda da dünyanın diğer bölgelerine yayılım sağlamıştır. Bu alana yönelik artan çalışmalar, aslında genel anlamda göç olgusuna dair akademik ve politik düzeyde büyüyen ilginin bir yansımasıdır (de Haas vd., 2020). Bu eğilim, ekseriyetle küreselleşme kavramı altında toplanan geniş ve karmaşık sosyo-ekonomik değişimlerle ilişkilendirilebilir. Düzensiz göçe özel olarak odaklanma, 1980’ler boyunca hız kazanmış olsa da 1990’larda yoğunluk arz etmeye başlamıştır. Atlantik’in her iki tarafında da *göç krizi* (Zolberg & Benda, 2001) olarak adlandırılan hadiselerin yaşanması ve düzensiz göçün yaygın bir sosyal olgu olarak ortaya çıkması hem kamuoyunun hem de akademisyenlerin dikkatini çekmiştir. Başlangıçta yer kürenin yalnızca yüksek gelirli bölgelerini etkileyen bir mesele gibi görünen düzensiz göç, artık

orta ve düşük gelirli bölgeleri de kapsamakta ve tam anlamıyla küresel bir yapısal olgu haline gelmektedir (Düvell, 2006).

Yirmi yıllık bir durgunluğun ardından, uzun süre boyunca nispeten marjinal bir konu olarak kalan bu alan (Anderson & Ruhs, 2010; Bloch & Chimienti, 2011), son dönemde yoğun bir akademik ilginin odağı haline gelerek tutarlı ve çeşitlenmiş bir literatür birikimine dönüşmüştür. Olgunun taşıdığı karmaşıklık, çok boyutlu yapısı ve farklı sosyal etkileşim düzeyleri, konunun incelenmesini kaçınılmaz olarak disiplinlerarası bir perspektife yönlendirmiştir. Bu bağlamda, literatür hızla genişleyerek çeşitli yönlerde doğru evrilmiş ve günümüzde olgu, göç çalışmaları alanında önemli ve dinamik bir alt disiplin olarak kendine sağlam bir yer edinmiştir.

Düzensiz göç sistemlerinin ortaya çıkışı ve gelişimi, hareketlilik için gerekli sosyal ve politik koşullar arasında yapısal bir uyumsuzluğun varlığıyla ilişkilidir. Bu uyumsuzluk göç vermeye ve göç almaya iten dinamiklerin farklılığından kaynaklanmaktadır. Göç alan bağlamda incelendiğinde, ülkelere giriş talebi ile siyasi sistemler tarafından arz edilen giriş kapasiteleri arasında bir dengesizlik söz konusudur. Göç veren dinamikler doğrultusunda duruma bakıldığında, yaygın toplumsal beklentiler (itici güçler) ile devletin bunları karşılama ya da bastırma kapasitesi arasında bir tutarsızlık söz konusudur. Günümüzde karşılaştığımız düzensiz göçler de aslında tam da bu tür uyumsuzluklara verilen tepkisel bir cevaptır. Bu anlamda, Merton'un anomi kavramına getirdiği bakış açısını (Merton, 1945, 1968; Garfield, 1987) düzensiz göçü açıklamada ele almak mümkündür (Bommes & Sciortino, 2011b, s. 216):

Sosyal yapılar, ekonomik başarının ve sosyal hareketliliğin herkes için erişilebilir olduğu inancına dayanan bir toplumda, hedefler ile kurumsallaşmış araçlar arasındaki yapısal uyumsuzluğu yönetmek için uyarlanabilir stratejiler olarak görülmelidir. Merton'un anomi çerçevesini dünyadaki mevcut göç durumuna uygularsak, düzensiz göçün aslında yenilikçi davranışın bir biçimi olduğunu söyleyebiliriz. Düzensiz göç, modern toplumda işgücü talebi ile işçi arzı ya da sosyal hareketlilik isteği ile ilerleme fırsatları arasındaki yapısal uyumsuzluğa karşı geliştirilen yaratıcı bir çözümü temsil etmektedir. Kaynak ve hedef ülkelerde giderek daha fazla paylaşılan kültürel ve sosyal amaçlara yönelik ortak bir motivasyonu sürdürmek için hareketliliği meşru zeminde kurumsal olarak belirleyen araçların kullanımından kopmayı ima eden bir stratejidir.

Düzensizliğin yasal üretimi kavramı olgusal olarak doğru olsa da bir devletin niyeti veya stratejisi açısından yorumlanması, düzensiz göçü kontrol etme kapasitesini gerçekçi şekilde değerlendirmemeyi varsaymaktadır. Bu hipotez, devlet politikalarının düzensiz göçün gelişmesi ve dönüşmesi için gerekli koşulları yaratmayacağı anlamına gelmemektedir. Amaç, düzensiz göçün basit ve doğrusal neden-sonuç ilişkilerinden meydana geldiği kabulüne karşı çıkmaktır. Zira, düzensiz göç fenomeninin yapısal karakteri, sorunsuz ve çatışmasız bir görünüm sergilememektedir. Bir yandan, devletlerin düzensiz göçü kontrol etme çabaları ve kapasiteleri son yıllarda ciddi ölçüde artmıştır (Vallet, 2021; Wagner, 2022). Düzensiz göçle mücadeleye yönelik devletlerin bilgi düzeyleri genişlemekte ve daha karmaşık stratejiler benimsediği görülmektedir (Chelioudakis, 2022; Triandafyllidou, 2023; Altunbaş & Memişoğlu, 2024). Ancak, tüm bu çabalara rağmen düzensiz göçü meydana getiren diğer sosyal süreçler hiçbir zaman kontrol edilememektedir. Diğer yandan, göçmenler de stratejilerini geliştirmekte, hareketliliğe dair bilgilerini artırmakta ve altyapılarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, göç yoluyla elde edilebilecek fırsatlar daha fazla olduğunda ve göç için gerekli sosyal önkoşullar motive edici bir noktada durduğunda yoğun sınır güvenlik önlemleri ve kontrol mekanizmaları başarısızlıkla sonuçlanmaktadır.

Tarihsel Perspektiften Düzensiz Göç

Düzensiz göç, 1970'lerde akademik ilginin odağı haline gelmiş olsa da kökenleri çok daha eskilere dayanmaktadır. Bu olgu, devletlerin nüfus hareketlerini kontrol etme çabaları ile göçmenlerin bu kontrolleri aşma girişimleri arasındaki etkileşimin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Düzensiz göçün tarihi, devletlerin “meşru hareket araçlarını tekelleştirme” (Torpey, 1998) girişimleriyle yakından ilişkilidir. Bu süreç, yasal düzenlemelerin varlığının, doğrudan bu düzenlemelerin ihlal edildiği anlamına gelmediğini göstermektedir. Dolayısıyla, düzensiz göçün tarihi, yalnızca göç kontrollerinin değil, bu kontrollerin göçmenlerle etkileşiminin de bir hikayesidir. Bu etkileşim, tarihsel ve coğrafi bağlamlarda farklılık göstermekle birlikte, dört ana aşamada incelenebilir.

İlk Aşama: Ulus-Devletlerin Yükselişi ve Zayıf Kontroller (I. Dünya Savaşı)

Bu dönem, ulus-devletlerin siyasi örgütlenmenin temel birimi haline gelmesiyle kendini göstermektedir. Milliyetçi ideolojilerin yayılması ve devletlerin nüfuslarını

kaydetme ve kontrol etme çabaları, göç üzerindeki ilk düzenlemelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ancak bu dönemde göç kontrolleri henüz yeni bir aşamadaydı ve göçler genellikle hoş karşılanıyordu. Düzensiz göç, bu dönemde marjinal bir olgu olarak kalmıştır. Devletler, nüfuslarını kaydetmek ve yabancıları yönetmek için yasal ve idari mekanizmalar geliştirmeye başlamış olsa da bunlar oldukça sınırlı düzeyde gerçekleşmiştir. Özellikle, yoksul yabancılar ve istenmeyen nüfus gruplarının hareketlerini kontrol etmeye yönelik yerel düzenlemeler mevcut olmasına rağmen, bunlar genelleştirilmiş bir görünüm arz etmemiş ve soyut bir nitelik taşımamıştır (Sciortino, 2013).

İkinci Aşama: Kontrollerin Artması ve Kısıtlayıcı Politikalar (İki Savaş Arası Dönem)

İki savaş arası dönem, devletlerin göç üzerindeki kontrol kapasitelerinin artması ve kısıtlayıcı politikaların yaygınlaşmasıyla karakterize edilmektedir. Bilimsel ve endüstriyel devrimlerin getirdiği teknolojik gelişmeler, devletlerin bürokratik kapasitelerini güçlendirmiştir. Bu dönemde, devletler nüfuslarını tanımlamak, kaydetmek ve gözetim altında tutmak için daha etkili yöntemler geliştirmiştir. Aynı zamanda, milliyetçilik ve yabancı düşmanlığının yükselişi, göçmenlere yönelik kısıtlayıcı politikaların benimsenmesine yol açmıştır. İlk başta ABD, göçmen kabulünü sınırlandıran yasalar çıkarmış ve bu durum diğer ülkeler tarafından da takip edilmiştir (Ngai, 2014). Bu dönemde, düzensiz göç yine küçük bir olgu olarak kalmış, çünkü göç baskısı azalmış ve devletlerin kontrol yetkinliği artmıştır.

Üçüncü Aşama: Savaş Sonrası İşgücü Talebi ve Göçmenlerin Entegrasyonu (1945-1970)

II. Dünya Savaşı sonrasında, özellikle Kuzey Avrupa ve ABD'de artan işgücü talebi, göçmenlerin bu ülkelere akın etmesine neden olmuştur. Bu dönemde, devletler geçici işgücü programları aracılığıyla göçmenleri kabul etmiş ve düzensiz göç geçici bir aşama olarak görülmüştür. Göçmenler, genellikle düzenli hale getirilmiş ve sınır dışı etme, yalnızca sorun çıkaranlar için bir yaptırım olarak kullanılmıştır (Sciortino, 2013). Bu dönemde, göçmenlerin ekonomik katkıları ön planda tutulduğu için düzensiz göç büyük bir sorun olarak algılanmamıştır.

Dördüncü Aşama: Küreselleşme ve Düzensiz Göçün Yükselişi (1970'ler - Günümüz)

1970'lerdeki petrol krizi, göç politikalarında bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. İşe alım programlarının sona ermesi ve göçmenlere yönelik hoşgörünün azalması, düzensiz göçün yaygınlaşmasına neden olmuştur. Küreselleşme, ekonomik yeniden yapılanma ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, uluslararası göçü teşvik ederken, devletlerin göç üzerindeki kontrolünü zayıflatmıştır. Bu dönemde, düzensiz göç, hareketlilik süreçlerinin yapısal bir özelliği haline gelmiş ve devletler ile göçmenler arasında bir strateji geliştirme yarışına sebep olmuştur. Devletler, sınır kontrollerini sıkılaştırırken, göçmenler de bu engelleri aşmak için yeni yöntemler geliştirmiştir. Sınırların düzensiz geçilmesi, vize süresinin aşılması ve sığınma politikalarının uygunsuz kullanımı, göçmenler tarafından uygulanan yaygın stratejiler haline gelmiştir (Castles, 2004). Bu aşamada, düzensiz göçün yükselişi, göç alan toplumlarda endişeleri artırmış ve göç politikalarının siyasallaşmasına neden olmuştur. Hükümetler, göç üzerindeki kontrolü yeniden kazanmak amacıyla hem ulusal hem de uluslararası düzeyde politikalar geliştirmiştir. Lakin, bu çabalar, göçmenlerin ve onların ağlarının karşı stratejileriyle büyük ölçüde etkisiz hale getirilmiştir.

Dolayısıyla, düzensiz göç, günümüzde de devam eden karmaşık ve çok boyutlu bir olgu olarak varlığını sürdürmektedir. Düzensiz göçün tarihi, devletlerin göç üzerindeki kontrol çabaları ile göçmenlerin bu kontrolleri aşma girişimleri arasındaki dinamik bir etkileşimin ürünüdür. Düzensiz göç, yalnızca bir yasa ihlali olarak değil, aynı zamanda devletlerin göç politikalarının sınırlarını ve etkinliğini sorgulayan bir olgu olarak da değerlendirilmelidir. Bu süreç, küresel ekonomik, siyasi ve teknolojik dönüşümlerden derinden etkilenmekte ve günümüzde de devam eden bir gerçeklik olarak kendisini göstermektedir.

Düzensiz Göçün Farklılaşan Sosyolojik Boyutları

Günümüzde karşılaştığımız düzensiz göç olgusunun nasıl başlayıp geliştiğini, hangi kaynakları harekete geçirdiğini, nasıl bir yapı ve etkileşim kurduğunu anlamak için sadece devletler ve göçmenler arasındaki ilişkilere değil, aynı zamanda bunlar ve diğer tüm sosyal sistemler arasındaki dinamik etkileşime de bakmak gerekmektedir. Her bir aktörün kendi içinde farklılaştığı ve çevresiyle ilişki içerisinde olduğu düşünülmelidir. Bu bakış açısının bir sonucu olarak düzensiz göçün tek bir teorik ya da yasal çerçeveye

ele alınması mümkün değildir. Hukuki açıdan düzensiz göç tek bir çatı altında değerlendirilse de sosyolojik açıdan çeşitli düzensizliklerden bahsetmek daha uygundur. Devletler, göçmenler ve diğer sosyal sistemler arasındaki etkileşimler, farklılaşmış düzensiz göç gerçekliklerinin ortaya çıkması ve dönüşmesi için gerekli koşulları belirlemektedir. Bu doğrultuda düzensiz göçü statü, devlet, toplum ve olgunun aktörleri olarak düzensiz göçmenler etrafında analiz etmek gerekmektedir.

Bir Statü Olarak Düzensiz Göç

Düzensiz göçmenleri statü bazında tanımlamak için “düzensiz”, “yasadışı”, “belgesiz”, “gizli”, “yetkisiz”, “kayıt dışı”, “kağıtsız” gibi birçok terim önerilmiştir (Baldwin-Edwards & Kraler, 2009; Düvell, 2006; Triandafyllidou, 2009). Her biri, farklı bir odak noktasına ve vurguya sahip olmakla birlikte, kendi avantaj ve dezavantajlarını da beraberinde getirmektedir. Tercih edilen kavramlar politik olarak tarafsız değildir ve sosyal bağlamda eleştirel bir yaklaşım gerektirmektedir (De Genova, 2002). Özellikle, göçün giderek politik bir alan haline gelmesi, terminolojik tartışmaları daha da karmaşık hale getirmektedir (Anderson & Ruhs, 2010).

Terminoloji tartışmalarının ardında, düzensiz göçün ne olduğu ve kimin perspektifinden ele alındığı gibi temel sorular yatmaktadır. Bir statü olarak düzensiz göç, göçmenin kendisinden ziyade, göçmen ile devlet tarafından konulan kurallar arasındaki ilişkiye atıfta bulunmaktadır (De Genova, 2002). Bu bağlamda, düzensiz göç, insan hareketliliği ile siyasi düzenlemeler arasındaki etkileşimin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Sciortino, 2004a). Ancak, düzensizliğin pek çok türü, derecesi ve boyutu olduğu göz önüne alındığında, bu kavramı tanımlamak oldukça karmaşıktır (Baldwin-Edwards & Kraler, 2009; Düvell, 2011a). Düzensiz göç, göçmenlerin giriş, ikamet veya istihdam gibi kurallara uymamasını ifade ederken, aynı zamanda farklı yasal statüler, sosyal tabakalaşmalar ve hiyerarşilere de işaret etmektedir (Castles, 2004; Cvajner & Sciortino, 2010). Düzensizlik, sabit bir durumdan ziyade, sürekli değişen bir süreç olarak görülmelidir. Örneğin, göçmenler farklı bağlamlarda düzensizliğe girip çıkabilir, devletler ise yasal düzenlemelerle göçmenlerin statülerini değiştirebilmektedir (Sciortino, 2013).

Düzensiz göçü anlamak için iki ana yaklaşım benimsenmiştir. İlk yaklaşım, düzensizliği sabit bir durum olarak değil, bir süreç olarak ele almaktadır. Bu perspektif,

düzensizliği “tam düzensiz” ile “mükemmel vatandaş” arasında bir süreklilik içinde değerlendirmektedir (Anderson & Ruhs, 2010). İkinci yaklaşım ise, düzensizliğin farklı türlerini sınıflandırmaya yönelik taksonomiler geliştirmektedir. Bu sınıflandırmalar, düzensizliğe giden yollar, kalış süreleri, yasa ihlali türleri ve göçmenlerin motivasyonları gibi kriterlere dayanmaktadır (Bloch & Chimienti, 2011; Düvell, 2011b). Terminoloji seçimi, aynı zamanda belirli bir perspektifin benimsenmesini gerektirmektedir. Devletlerin bakış açısı, düzensiz göçü bir sorun olarak görme eğilimindeyken, göçmenlerin perspektifi ise bu durumu hayatta kalma stratejisi olarak değerlendirebilir (Bloch & Chimienti, 2011). Bu nedenle, terminolojinin devletçi bir paradigma içinde ele alınması, “metodolojik milliyetçilik” eleştirilerine yol açmıştır (Wimmer & Glick-Schiller, 2003). Devletlerin göçmenleri sınıflandırma çabaları, sosyal gerçekliği basitleştirme eğilimindedir ve bu durum, göçmenlerin deneyimlerini tam olarak yansıtmayabilir (Scott, 1998; Van Der Leun, 2003).

Dolayısıyla, uluslararası siyasi sistem tarafından göçmenlere atfedilen düzensiz statü (De Genova, 2002), onların bütün sosyal konumlarını tanımlayan bir ifade olmaktan uzaktır. Düzensiz göçmen statüsüyle etiketlenen bireyler toplumun bir parçası olarak kabul edilmemekte ve bu nedenle de toplum entegrasyonuna dahil edilmemektedir (Bommes, 2012a). Bireyler ve toplum arasındaki ilişki, düzensiz göçmenlerin karşılaştığı sorunları ve fırsatları açığa çıkarabilmek için ampirik çalışmaları gerekli kılmaktadır. Düzensiz göçmenlerin farklı sosyal sistemlere nasıl dahil edildiği ve siyasi sistem tarafından dışlanmanın diğer içerilmeleri nasıl etkilediği bu anlamda önem taşıyan sorulardır. Modern toplumda tek bir bütüncül kimlik bulunmadığı için, statü, çeşitli bağlamlarda farklı anlamlar taşıyan birçok statüden oluşan yapbozun yalnızca bir parçasıdır. (Bommes & Sciortino, 2011b, s. 219). Bu durum, genellikle yalnızca dışlama olarak yorumlanan düzensiz statünün, koşullarına bağlı olarak içerme fırsatları sunabileceğini de göstermektedir. Örneğin, bazı bağlamlarda, düzensiz statü ekonomik sisteme dahil olmanın önünü açabilmektedir. Dolayısıyla, devlet aygıtı tarafından düzensiz göçmenler olarak siyasi sistemden dışlanmak diğer sosyal sistemlere katılımı engellemektedir.

Düzensiz Göç ve Devletler

Siyaset ve düzensiz göç arasındaki ilişkinin tek boyutlu ve basit bir yaklaşımla yorumlanması mümkün değildir. Her şeyden önce devletler; çok farklı kurumlar,

departmanlar, ajanslar, bürokrasiler ve yönetim kademelerinden oluşan iç yapısı gereği karmaşık bir organizasyondur. Devletin işleyişi ise siyasetin, idarenin ve halkın karşılıklı olarak birbirilerini etkilediği ve meşrulaştırdığı bir güç döngüsü etrafında gerçekleşmektedir. Çoğu siyasi meselelerde olduğu gibi düzensiz göç hususunda da tek ve tutarlı bir duruş söz konusu değildir. Zira, her bileşen kendi özel görevini yerine getirmek ve meşruiyetini sağlamak için pragmatik bir yaklaşım geliştirebilmektedir. Bu durum, düzensiz göçü destekleyen ve desteklemeyen politikaların bir arada var olması, yasal boşlukların oluşması ve karar aşaması boyunca politika tutarsızlığı gibi olguları beraberinde getirebilmektedir.

Bir başka yönden, vatandaş/yabancı ayrımı devletlerin işleyişinin önemli bir unsuru olsa da temel görevi siyasi olarak bağlayıcı kararlar almaktır. Devletler ilke olarak düzensiz göçün kontrol edilmesi yönünde bir irade ortaya koysa da bunun yerine getirilmesi çok daha önemli bir noktada durmaktadır. Bu kapsamda, özel koşullara ve süreçlere, ileri sürdüğü politikaları uygulama kapasitesine ve diğer sistemlerden gelen taleplere bağlı olarak, devletler düzensiz göçe yönelik tutumlarında esnek davranmaya karar verebilmekte, görmezden gelme, sembolik politikaların kullanımı ve kitlesel yasallaştırmalar gibi pragmatik yaklaşımları tercih edebilmektedir.

Devletler güçlü örgütler olup siyasi bir aygıt işleviyle toplumu yönlendirmede önemli bir rol oynasa da hiçbirisi topluma bütünüyle hükmetme veya diğer yapıları tamamen kontrol etme kapasitesine sahip değildir. Devletlerin toplumsal nüfuz düzeyleri ve politika uygulama kapasiteleri değişkenlik göstermektedir. Bu doğrultuda, devlet politikaları ve düzensiz göç üzerindeki etkiler; siyasi gelenekler, rejimler, refah türleri, yönetimlerin gelişmişlik düzeyi, kültürel yapılar ve halkın tutumlarına bağlı olarak farklılıklar taşıyabilir.

Toplum ve Düzensiz Göçmenler

Siyasi sistemler toplumsal yapılara bütünüyle hükmetme imkanına sahip değildir. Ekonomi, hukuk, eğitim ve aile gibi çeşitli dinamikler tek başına toplum üzerinde kontrol sahibi olamamakta ve kendi mantığını dayatamamaktadır. Düzensiz göç gerçeği, her bir sistemin farklı yaklaşımları, çıkarları ve kaygıları arasındaki dinamik etkileşimin bir sonucu olarak yorumlanabilmektedir. Bu anlamda, her sistem kendi yorumunu üretirken, olgu bunlardan sadece biri temelinde tam olarak

anlaşılamamaktadır. Dolayısıyla, tek bir ülke içinde bile düzensiz göç dinamik ve içsel olarak farklılaşmış olarak ele alınmalıdır. Zira, göçmenlerin devletlerle ve diğer sistemlerle olan etkileşimleri sayısız farklı göç yolculukları üretmektedir (Sciortino, 2004b). Bu durum bir dizi faktörle ilişkilendirilebilir. İlk olarak, farklı göçmen grupları arasındaki her bireyde muazzam bir çeşitlilik söz konusudur. Düzensiz göçmenlerin birey bazında sahip olduğu farklı beşerî sermaye düzeyleri bu farklılığın en önemli sebeplerindendir. İkinci olarak, zaman faktörü ciddi bir rol oynamaktadır. Bir düzensiz göç yolculuğunun başarısı, göçmenlerin çevreyi analiz etme ve sorunlarla başa çıkmak için karşı stratejiler geliştirme becerileriyle doğrudan ilintilidir. Bu stratejiler, devletlerin sınır kontrollerinden kaçınmak, olası yasal boşlukları keşfetmek ve bunlardan yararlanmak, düzensiz yolculuğa dair sosyal yapılar geliştirmek için elzemdir. Mevcutta yazılı bir rehber olmadığından ve sosyal çevre durmaksızın değiştiğinden, düzensiz göçmenlerin güvenilir bir ağ geliştirmekten ve yolculuğu tecrübe edinerek öğrenmekten başka çareleri kalmamaktadır. Dolayısıyla, düzensiz göçmenler yolculuklarını planlama, ilerleme ve sonlandırma aşamalarında zamana ihtiyaç duymaktadır.

Düzensiz Göç İçin Analitik Bir Çerçeve

Devletlerin ya da göçmenlerin merceğinden ele alınan düzensiz göçe ilişkin iki ana perspektif ortaya çıkmaktadır. Birinci yaklaşım, olguyu devletlerin ayrıcalıklarının ve egemenliğinin erozyona uğradığını belirten bir sorun şeklinde görmektedir. İkincisi ise, düzensiz göçü devletlerin hedeflerine ulaşma kapasitelerinin sürekliliğine işaret eden bir sömürü biçimi olarak kabul etmektedir. Birbirine ne kadar zıt görünüyor olsa da her iki bakış açısı da benzer, sorunlu bir toplum, toplumsal aktörler ve ilişkiler anlayışına dayanmaktadır. Modern devletlerin mantığından hareket eden bu fikir, toplumu devlet kavramının içine yerleştirilmiş olarak görmektedir. Devlet, toplumu kontrol edebilen baskın bir aktör olarak kavramsallaştırılmaktadır. Toplumsal aktörler yekpare, tek fikirli ve zaman açısından istikrarlı dinamikler olarak düşünülmektedir. Bunların karşısında düzensizlik, duruma göre etkili bir stratejiye ya da başarısızlığa işaret eden, oldukça farklılaşmış bir olgu olarak değerlendirilmektedir.

Modern devletlerin anlayışına yönelik getirilen sosyal sistemler teorisi (Luhmann, 2012; 2013) kapsamında getirilen eleştirilerde toplum, merkezi ve her şeyi kucaklayan bir rol elde etmektedir. Siyasi sistem ve devlet, önemli bir noktada yer almalarına

rağmen, toplumsal ilişkilerin girift yönünü meydana getiren çok sayıda sistem ve yapıdan sadece ikisi olarak kabul edilmektedir. Bu kavram temelinde düzensiz göç, modern dünya toplumunun karmaşık, farklılaşmış, yapısal bir olgusu olarak düşünülmelidir. Olgunun gelişimi, toplumsal farklılaşmanın baskın biçimi ile siyasi sistemin bölgesel devletlerine özgü iç farklılaşma biçimi arasındaki mevcut yapısal uyumsuzlukla ilişkilidir. Bu durum iki mantık arasında temel bir çatışma yaratmaktadır: bir yanda coğrafi alan boyunca insan hareketliliğini teşvik eden ekonomi, hukuk, eğitim ve aile gibi çok sayıda dinamikleri barındıran sosyal sistemin her şeyi kapsayan mantığı; diğer yanda ise insan hareketliliğini vatandaşlık ilkesi temelinde düzenlemekte ısrar eden devletlerin dışlayıcı mantığı. Tam da bu çatışma ekseninde düzensiz göç, devletlerin sınırlarını aşabilmek için yüksek talep ile kısıtlı sayıda yasal giriş boşluğu arasında var olan uyumsuzluğa uyulanabilir bir çözüm olarak ortaya çıkmaktadır.

Soyut ve teorik açıdan düzensiz göç dünya toplumunun yapısal bir özelliği olarak dikkate alınırsa, her bir bağlamda bu olgunun somut ve sosyolojik tezahürleri teorik şekilde açıklanamamaktadır. Bunun yerine, düzensiz göç gerçeklikleri ampirik olarak incelenmeli ve işlevsel sosyal sitemler, devletler ve göçmenler arasında bağlama özgü, dinamik ve evrimsel bir etkileşimin sonucu olarak ele alınmalıdır. Dolayısıyla, düzensiz göç gerçekleri, ilgili farklı aktörlerin rolünü ve söz konusu birçok değişkeni göz önünde bulunduran karmaşık bir düzensizlik denkleminin sonucudur. Tablo 1’de düzensiz göç gerçeklerinin oluşumunu etkileyen ilgili aktörlerin ve değişkenlerin analitik çerçevesi sunulmaktadır. Her bağlamda, her aktörün kendine özgü ağırlığı, her değişkenin değeri ve tüm bu faktörler arasındaki özel ilişki farklı bir sonuç üretmektedir. Bu durum, düzensizliğin toplumun geri kalanına göre farklı bir konum ve göçmenler tarafından geliştirilen bir dizi farklı düzensiz göç stratejisine dönüşmektedir.

Tablo 1. Düzensiz Göç İçin Analitik Çerçeve

Aktörler				Değişkenler
Yapısal Bağlam	Siyasi sistem	Devletler	Politikalar	• Siyasi rejim tipi • Hizmetlerin türü ve seviyeleri (refah rejimi) • Siyaset ve göç kültürü • Göçlerin coğrafi erişilebilirliği ve yakınlığı
			Yönetim	• Yönetim kültürü ve geleneği • İç farklılaşma ve yönetim düzeyi
			Kamu	• İdeolojiler • Vatandaşlık ve göç kültürü • Göçlere karşı ilgi
		Diğer siyasi kuruluşlar	Siyasi partiler Kuruluşlar Sendikalar	• İdeolojiler • Vatandaşlık ve göç kültürü • Göçlere karşı ilgi
		Uluslararası kuruluşlar	AB, BM, BMMYK, IOM vb.	• Uluslararası anlaşmalar, karar yapıları, hükümler
	Ekonomik sistem	Üretken yapı		• Temel ekonomik sektörler • İşgücü piyasası yapısı • Yeraltı ekonomisi
		Ekonomik dinamikler		• Genel ekonomik eğilimler • Sektörel ekonomik eğilimler
	Hukuk sistemi	İç		• Göçlere ilişkin mevzuat (giriş, ikamet, vatandaşlığa kabul, düzenli hale getirme, işgücü piyasası, sosyal haklar ve erişimi, bölge kontrolü, vb.) • Hukuk sistemlerinin yapısı ve işleyişi
		Dış		• Uluslararası mevzuat • Uluslararası hukuk sisteminin yapısı ve işleyişi
	Aile sistemi		• Aile yapısı ve dağılımı • Aile bağları ve destekleyici yapı	

	Eğitim sistemi	• Köken ve varış noktasında eğitim seviyeleri ve erişilebilirlik • Kamu kurumlarının rolü ve alternatiflerin varlığı	
	Sağlık sistemi	• Köken ve varış noktasında sağlık hizmetleri seviyeleri ve erişilebilirlik • Kamu kurumlarının rolü ve alternatiflerin varlığı	
	Kitle iletişim araçları sistemi	• Kültür aktarımı • Fırsatların ve seçeneklerin iletilmesi • Göç konusunda iletişim (ilgili, duyarsız, olumlu)	
	Din sistemi	• Göçe dini bakış • Dini destek yapıları	
	Göçmenlerin sosyal yapıları	• Ağ yapıları ve faaliyetleri • Yasadışı ağ yapıları ve faaliyetleri	
Göçmenler	Göçmenlerin sermayeleri	Sosyal	Ağlar (Türleri, uzantıları, işleyişi)
		Kültürel	Dil, meslek, iletişim yetenekleri vb.
		Ekonomik	Para
	Miktar	Düzensiz göçmen sayısı	
	Zaman	Göç süresi	
	Göç türü	Kalıcı, döngüsel	

Kaynak: Echeverría, 2020, s. 120-121

Sonuç

Devletlerin sınır politikaları ve göç yönetimi yaklaşımlarının küresel sosyal sistemlerle etkileşimini düzensiz göç olgusu üzerinden tartışan bu çalışmanın merkezinde, devletin göçü yalnızca ulusal güvenlik ve egemenlik çerçevesinde düzenleme çabaları ile göçün dinamik, çok aktörlü ve küresel sistemlerle iç içe geçmiş doğası arasındaki yapısal uyumsuzluk yer almaktadır. Bu bağlamda, düzensiz göç yalnızca sınır rejimlerinin zafiyeti ya da göçmenlerin yasa dışı hareketliliği olarak değil, aynı zamanda ekonomik sistemin esnek işgücü ihtiyacı, hukukun insan hakları normlarıyla olan gerilimi,

eğitimin hareketliliğe sağladığı fırsatlar ve aile yapılarının dayanışmacı rolü gibi çok sayıda sistemin karmaşık etkileşimi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Devletlerin sınır politikaları, bu çok katmanlı sosyal sistemler içinde yalnızca bir aktörün stratejisini temsil ederken, düzensiz göç, bu stratejiler arasında ortaya çıkan yapısal gerilimlerin somut bir çıktısı olarak değerlendirilmektedir.

Düzensiz göçün teorik olarak anlaşılması bazı sorunları beraberinde getirmektedir. Bunların başında, düzensiz göçün farklılaşmayan bir olgu olarak ele alınması ve tek nedenli açıklamaların yer alması gelmektedir. Sorunlar, analiz edilen teorilerin çoğunda ortak olan üç teorik kusurla bağlantılıdır: devlet merkezli toplum anlayışı, farklı sosyal aktörlerin sınırlı bir şekilde kavranması ve sosyal etkileşimlerin yetersiz bir biçimde değerlendirilmesi. Ortaya çıkan düzensiz göç olgusuna yönelik daha karmaşık, ancak daha tutarlı bir yaklaşım geliştirmek önem arz etmektedir. Bu doğrultuda çeşitli teorik ve metodolojik hususlar dikkate alınabilir. Düzensiz göç bir devlet stratejisi, bir göçmen taktiği ya da ekonomik bir avantaj olmaktan ziyade, tüm sosyal sistemler arasındaki karmaşık ve dinamik etkileşimden kaynaklanan sosyal bir ürün olarak düşünülmelidir. Bütün sosyal aktörler olguya ilişkin kendi bakış açılarını ortaya koyarken ve kendi çıkarlarını, yaklaşımlarını ve endişelerini sunarken, düzensizliğin sonuçlarının sosyal önemi sadece bunlardan biri dikkate alınarak analiz edilememektedir.

Diğer taraftan, düzensiz göç radikal bir şekilde farklılaştırılmış olarak anlaşılmalıdır. Somut biçimleri, yapıları, toplumsal önemi, gelişimi, dışsallıkları, olgunun benimsediği bağlama göre belirlenmektedir. Bu nedenle, sistemik bütüncül bir perspektiften bakıldığında, düzensizliği tek bir olgu olarak değil, düzensiz göç gerekçelerinin bir çokluğu olarak anlamak mümkün hale gelmektedir.

Düzensiz göçle ilgili olarak devletin rolü daha az deterministik bir şekilde ele alınmalıdır. Devletler sosyal dinamikleri tam olarak kontrol edemedikleri ve belirleyemedikleri için ne her şeye kadir ne de çaresizdirler. Her devlet farklı değişkenlere bağlı olarak kararlarını az ya da çok uygulayabilmektedir. Ancak, bu kararların diğer sosyal yapılar ve göçmenler arasında nasıl etki edeceği bütünüyle kendi elinde değildir ve ampirik olarak araştırılmalıdır. Devletler, ayrıca siyasi sistemin işlevini daha iyi yerine getirebilmek için vatandaşlık ilkesini kullanan mekanizmalardır. Kolektif olarak bağlayıcı kararların üretildiği bu işlev, belirli

durumlarda veya diğer sosyal sistemlerle etkileşim aracılığıyla, vatandaşlık ilkesini esnek bir şekilde uygulamaktadır. Görmezden gelme, sembolik politikaların kullanımı, kitlesel yasallaştırmalar gibi pragmatik çözümler, devletin diğer sosyal sistemlerle olan ilişkilerine bağlı olarak anlaşılabilir.

Düzensiz göç, ulusal bağlamda da içsel olarak farklılaşmaktadır. Göçmenlerin kökeni, sosyo-kültürel ve ekonomik sermayesi, göç süresi, göçmen destekleyici (yasal veya yasadışı) yapıların mevcudiyeti gibi çok sayıda faktör çeşitli düzensiz hareketleri belirleyebilmektedir. Ekonomi, siyaset, eğitim, sağlık ve aile gibi çeşitli sosyal sistemlere dahil olma miktarı, kalıcı veya dönemsel yönlerden düzensizliğin türü, düzensizlik durumunun süresi ve sosyal koşullar şeklinde farklılık gösterebilmektedir. Lakin, düzensiz statü bir göçmenin tüm sosyal konumunu tanımlamak olarak değerlendirilmemelidir. Düzensizlik, göçmenler ile devlet arasındaki ilişkiyi tanımlarken, göçmenlerin diğer sistemlere dahil olma biçimleri ve bunun siyasi statüden etkilenme şekli bütünüyle siyasi olarak belirlenmemektedir.

Kaynakça

- Altunbaş, Ç. & Memişoğlu, F. (2024). Securitization of the EU's migration policy and its effects on the border security policies of Greece and Turkey. B. Ş. Z. Savcı, L. Pries, and M. M. Erdoğan (Ed.), *Forced migration in Turkey Refugee perspectives, organizational assistance, and political embedding* (s. 200-224) içinde. Routledge.
- Anderson, B. (2006). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. Verso Books.
- Anderson, B., & Ruhs, M. (2010). Researching illegality and labour migration. *Population, Space and Place*, 16(3), 175–179. <https://doi.org/10.1002/psp.594>
- Baldwin-Edwards, M., & Kraler, A. (2009). *REGINE-Regularisations in Europe*. Amsterdam University Press.
- Bloch, A., & Chimienti, M. (2011). Irregular migration in a globalizing world. *Ethnic and Racial Studies*, 34(8), 1271–1285. <https://doi.org/10.1080/01419870.2011.560277>

- Bommes, M. (2012a). Migration in modern society. C. Boswell & G. D'Amato (Ed.), *Immigration and social systems. Collected essays of Michael Bommes* (s. 19–36) içinde. Amsterdam University Press.
- Bommes, M. (2012b). Illegal migration in modern society: Consequences and problems of national European migration policies. C. Boswell & G. D'Amato (Ed.), *Immigration and social systems. Collected essays of Michael Bommes* (s. 157–176) içinde. Amsterdam University Press.
- Bommes, M., & Geddes, A. (Eds.). (2000). *Immigration and welfare. Challenging the borders of the welfare state*. Routledge.
- Bommes, M., & Sciortino, G. (2011b). In lieu of a conclusion: Steps towards a conceptual framework for the study of irregular migration. M. Bommes & G. Sciortino (Ed.), *Foggy social structures: Irregular migration, European labour markets and the welfare state* (s. 213–228) içinde. Amsterdam University Press.
- Bommes, M., & Sciortino, G. (Ed.). (2011a). *Foggy social structures: Irregular migration, European labour markets and the welfare state*. Amsterdam University Press.
- Boswell, C. (2007). Theorizing migration policy: Is there a third way? *International Migration Review*, 41(1), 75–100. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2007.00057.x>
- Castles, S. (2004). Why migration policies fail. *Ethnic and Racial Studies*, 27(2), 205–227. <https://doi.org/10.1080/0141987042000177306>
- Castles, S. (2010). Understanding global migration: A social transformation perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10), 1565–1586. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2010.489381>
- Chelioudakis, E. (2022). Privatization of security, border management, and defense in the EU: Does reliance on tech companies erode states' sovereignty?. G. Hudson and I. Atak (Ed.), *Migration, security, and resistance: Global and local perspectives* (s. 83-103) içinde. Routledge.

- Cvajner, M., & Sciortino, G. (2010). Theorizing irregular migration: The control of spatial mobility in differentiated societies. *European Journal of Social Theory*, 13(3), 389–404. <https://doi.org/10.1177/1368431010371764>
- De Coninck, D. (2019). Migrant categorizations and European public opinion: Diverging attitudes towards immigrants and refugees. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 46(9), 1667–1686. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2019.1694406>
- De Genova, N. P. (2002). Migrant “illegality” and deportability in everyday life. *Annual Review of Anthropology*, 31, 419–447. <http://www.jstor.org/stable/4132887>.
- De Haas, H., Castles, S. & Miller, M. J. (2020). *The Age of migration international population movements in the modern world*. Guilford Press.
- Düvell, F. (2006). *Illegal immigration in Europe: Beyond control?* Palgrave Macmillan.
- Düvell, F. (2011a). The pathways in and out of irregular migration in the EU: A comparative analysis. *European Journal of Migration and Law*, 13(3), 245–250. <https://doi.org/10.1163/157181611X587838>
- Düvell, F. (2011b). Paths into irregularity: The legal and political construction of irregular migration. *European Journal of Migration and Law*, 13(3), 275–295. <https://doi.org/10.1163/157181611X587856>
- Echeverría, G. (2020). *Towards a systemic theory of irregular migration*. Cham: Springer.
- Esping-Andersen, G. (1996). After the golden age? Welfare state dilemmas in a global economy. G. Esping-Andersen (Ed.), *Welfare states in transition: National adaptations in global economies* (s. 1–31) içinde. Sage.
- Garfield, E. (1987). The anomi-deviant behavior connection: The theories Durkheim, Merton and Srole. *Essay on information scientist*, 10(39), 272–281.

- Halfmann, J. (2000). Welfare and territory. M. Bommers & A. Geddes (Ed.), *Immigration and welfare. Challenging the borders of the welfare state*. Routledge.
- Hobsbawm, E. J. (2012). *Nations and nationalism since 1780: Programme, myth, reality*. Cambridge University Press.
- Hollifield, J. F. (1998). Migration, trade, and the Nation-State: The myth of globalization. *UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs*, 3(2), 595–636. <http://www.jstor.org/stable/45302102>
- Isin, E. F. & Turner, B. S. (2002). Citizenship Studies: An Introduction. E. F. Isin & B. S. Turner (Ed.), *Citizenship Studies* (s. 1-10) içinde. Sage Publications.
- Koser, K. (2010). Dimensions and dynamics of irregular migration. *Population, Space and Place*, 16, 181-193. <https://doi.org/10.1002/psp.587>
- Luhmann, N. (2012). *Theory of society – Volume 1*. Stanford University Press.
- Luhmann, N. (2013). *Theory of society – Volume 2*. Stanford University Press.
- Merton, R. K. (1968). *Social theory and social structure*. Simon and Schuster.
- Ngai, M. M. (2014). *Impossible subjects: Illegal aliens and the making of modern America*. Princeton University Press.
- Schuster, L. (2023). Unmixing migrants and refugees. A. Triandafyllidou (Ed.), *Routledge Handbook of Immigration and Refugee Studies* (s. 341-348) içinde. Routledge.
- Sciortino, G. (2004a). Immigration in a Mediterranean welfare state: The Italian experience in comparative perspective. *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 6 (2), 111–129. <https://doi.org/10.1080/1387698042000273442>
- Sciortino, G. (2004b). Between phantoms and necessary evils. Some critical points in the study of irregular migrations to Western Europe. *IMIS-Beiträge*, 24, 17–43.
- Sciortino, G. (2013). The regulation of undocumented migration. M. Martiniello & J. Rath (Eds.), *An introduction to international migration studies* (s. 349–375) içinde. Amsterdam University Press.

- Scott, J. C. (1998). *Seeing like a state: How certain schemes to improve the human condition have failed*. Yale University Press.
- Smith, A. D. (1986). *The ethnic origins of nations*. Basil Blackwell.
- Torpey, J. (1998). Coming and going: On the state monopolization of the legitimate “means of movement”. *Sociological Theory*, 16(3), 239–259.
<https://www.jstor.org/stable/202182>
- Triandafyllidou, A. (2009). *Undocumented Migration: Counting the Uncountable. Data and Trends Across Europe. Clandestino project final report*. Athen: Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP).
- Triandafyllidou, A. (2023). Irregular migration and migration control policies. I. van Liempt, J. Schapendonk, and A. Campos-Delgado (Ed.), *Research handbook on irregular migration Elgar handbooks in migration* (s. 14-24) içinde. Edward Elgar Publishing.
- Vallet, E. (2021). State of border walls in a globalized world. A. Bissonnette & E. Vallet (Ed.), *Borders and border walls in-security, Symbolism, vulnerabilities* (s. 7-24) içinde. Routledge.
- Van Der Leun, J. (2003). *Looking for loopholes: Processes of incorporation of illegal immigrants in the Netherlands*. Amsterdam University Press.
- Wagner, J. (2022). The European Union's model of Integrated Border Management: preventing transnational threats, cross-border crime and irregular migration in the context of the EU's security policies and strategies. C. Leuprecht, T. Hataley, and E. Brunet-Jailly (Ed.), *Patterns in border security regional comparisons* (s. 76-100) içinde. Routledge.
- Wimmer, A., & Glick-Schiller, N. (2003). Methodological nationalism, the social sciences, and the study of migration: An essay in historical epistemology. *International Migration Review*, 37(3), 576–610.
<https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2003.tb00151.x>
- Zolberg, A., & Benda, P. M. (2001). *Global migrants, global refugees: Problems and solutions*. Berghahn Books.